

Олександр Миколайович Сущенко,*д-р екон. наук, професор,*

ORCID 0000-0001-6364-5656

e-mail: sushchenko@kneu.edu.ua

Навчально-науковий інститут бізнес-освіти імені Анатолія Поручника
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, м. Київ,

Центр дослідження довкілля імені Гельмгольца, м. Лейпциг, Німеччина

Ганна Ігорівна Куліш,*аспірантка,*

ORCID 0009-0005-8898-8037

e-mail: kylish.anya@gmail.com

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

СТАЛЕ ТА СТИЙКЕ ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Вступ. Повоєнне відновлення України відбувається в умовах безпрецедентних масштабів руйнувань, соціальних втрат та екологічних збитків, спричинених повномасштабною війною. За оцінками міжнародних організацій, сукупні потреби у відновленні та реконструкції перевищують сотні мільярдів доларів США, охоплюючи інфраструктурні, соціальні, економічні та екологічні компоненти¹. У цих умовах відновлення громад виходить за межі простого відтворення зруйнованих об'єктів і набуває характеру комплексного процесу трансформації, спрямованого на підвищення стійкості територій і забезпечення довгострокового сталого розвитку

Сучасні підходи до повоєнного відновлення дедалі частіше ґрунтуються на концепції стійкості (resilience), яка передбачає здатність громад не лише відновлювати функціонування після шоків, а й адаптуватися до нових умов та розвиватися з урахуванням майбутніх ризиків² [1]. У цьому контексті ключового значення набувають підходи building back better та building forward better, що акцентують увагу на зменшенні вразливостей, трансформації соціально-економічних систем і посиленні управління ризиками в довгостроковій перспективі^{3,4}.

Для українських громад, які зазнали значних руйнувань і демографічних змін, питання стійкого та сталого повоєнного відновлення є критично важ-

ливим. Війна спричинила не лише фізичні руйнування, а й глибокі соціальні трансформації, зокрема зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, загострення проблем доступу до житла та базових послуг, а також деградацію природного середовища^{5,6}. У зв'язку з цим відновлення громад має враховувати екологічні обмеження, соціальну інклюзивність і потреби вразливих груп населення, поєднуючи інфраструктурну відбудову з модернізацією та підвищенням якості життя.

Важливою складовою сучасних підходів до повоєнного відновлення є інтеграція екологічних, соціальних та управлінських (ESG) аспектів. Застосування принципів сталого розвитку дозволяє узгодити відновлювальні заходи з довгостроковими кліматичними та екологічними цілями, а також створює передумови для залучення сталого фінансування⁷ [6]. У цьому контексті особливого значення набуває Таксономія ЄС для сталих видів діяльності, яка визначає критерії екологічної сталості та впроваджує принцип Do No Significant Harm як обов'язкову умову реалізації відновлювальних проєктів⁸.

Окрему роль у процесі повоєнного відновлення громад відіграють цифровізація та інноваційні технології, які забезпечують прозорість, ефективність і підзвітність відновлювальних процесів. Досвід України свідчить, що цифрові платформи публічних

¹ Ukraine: Third rapid damage and needs assessment (RDNA3). *World Bank*, 2024. URL: <https://documents.worldbank.org>

² Designing a climate resilience classification framework: To facilitate investment in climate resilience through capital markets. *United Nations Office for Disaster Risk Reduction*, 2023

³ Building back better in post-disaster recovery. *Global Facility for Disaster Reduction and Recovery, World Bank*, 2017.

⁴ It is time to build forward together. *United Nations*, 2021.

⁵ Ukraine: Humanitarian needs and response overview. *United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. ReliefWeb*, 2024. URL: <https://reliefweb.int>

⁶ Assessment of social and humanitarian consequences of the war in Ukraine. *Ministry for Reintegration of the Temporarily Occupied Territories of Ukraine*, 2024. URL: <https://www.minre.gov.ua>

⁷ Who cares wins: Connecting financial markets to a changing world. *UNEP Finance Initiative. United Nations*, 2005.

⁸ Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council of 18 June 2020 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment, and amending Regulation (EU) 2019/2088. *European Union*, 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2020/852/oj>

послуг і системи управління відновленням можуть суттєво підвищити інституційну спроможність громад та сприяти більш інклюзивному й стійкому розвитку.

Таким чином, дослідження стійкого та сталого повоєнного відновлення громад є надзвичайно актуальним як з наукової, так і з практичної точки зору, оскільки дозволяє сформувати цілісне бачення відновлення як процесу трансформації, що поєднує відбудову, підвищення стійкості та орієнтацію на довгостроковий розвиток відповідно до європейських і глобальних підходів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблематика стійкого та сталого повоєнного відновлення громад активно досліджується у сучасній науковій і прикладній літературі у зв'язку зі зростанням кількості збройних конфліктів, кліматичних ризиків і комплексних соціально-економічних втрат. Дослідники дедалі частіше розглядають відновлення не як короткостроковий процес відбудови, а як довгострокову трансформацію територій, спрямовану на підвищення стійкості громад, зменшення вразливостей та забезпечення сталого розвитку¹ [1].

Значний внесок у формування теоретичних засад повоєнного відновлення зроблено в роботах, присвячених концепції *resilience* та підходу *building back better*. Зокрема, у дослідженнях² наголошується, що ефективне відновлення має поєднувати фізичну відбудову з інституційними реформами, соціальною інклюзією та екологічною відповідальністю. Подальший розвиток цих ідей відображено в концепції *building forward better*, яка акцентує увагу на необхідності трансформаційних змін, орієнтованих на управління майбутніми ризиками та адаптацію до нових соціально-економічних реалій³.

Окремий напрям досліджень присвячено ролі екологічних, соціальних та управлінських (ESG) чинників у процесах повоєнного відновлення. Наукові та аналітичні роботи підкреслюють, що інтеграція принципів сталого розвитку дозволяє узгодити відновлення з кліматичними цілями, зменшити негативний вплив на довкілля та підвищити соціальну згуртованість громад [5]. У цьому контексті Таксономія ЄС для сталих видів діяльності розглядається як один із найбільш комплексних інструментів відбору проєктів, здатних забезпечити екологічну сталість і відповідність принципу *Do No Significant Harm*⁴.

Значну увагу в сучасних дослідженнях приділено територіальному та міському виміру відновлення. Роботи, присвячені розвитку міст і громад у постконфліктний період, акцентують на важливості

децентралізації, просторового планування, відновлення критичної інфраструктури та залучення місцевих стейкхолдерів до прийняття рішень [5]. Автори підкреслюють, що саме громади виступають ключовими осередками формування стійкості, оскільки на місцевому рівні відбувається поєднання соціальних, економічних і екологічних процесів.

Водночас, попри значний масив досліджень, низка аспектів залишається недостатньо опрацьованою. Зокрема, потребують подальшого вивчення питання узгодження різнорівневих планів відновлення, подолання фрагментованості відновлювальних ініціатив, інтеграції цифрових інструментів у процеси управління відновленням, а також практичної імплементації принципів ESG і Таксономії ЄС на рівні громад. Особливої актуальності ці питання набувають у контексті повоєнного відновлення українських громад, що функціонують в умовах тривалих безпекових, соціальних та екологічних викликів.

Постановка завдання. Дослідження спрямоване на аналіз сучасних підходів та інструментів стійкого й сталого повоєнного відновлення громад в умовах масштабних соціальних, економічних та екологічних викликів, спричинених збройним конфліктом. Особлива увага приділяється формуванню здатності громад відновлювати та трансформувати свої функції з урахуванням довгострокових ризиків, забезпечувати соціальну згуртованість, екологічну відповідальність і відповідність принципам сталого розвитку.

Метою статті є узагальнення та систематизація теоретичних і прикладних підходів до повоєнного відновлення громад, а також обґрунтування рекомендацій щодо підвищення їхньої стійкості на основі інтеграції екологічних, соціальних та управлінських (ESG) аспектів, принципів *building back better* і *building forward better*, а також європейських стандартів сталого розвитку.

Для досягнення поставленої мети у статті передбачено вирішення таких завдань:

1. Проаналізувати наукові публікації та аналітичні дослідження, присвячені стійкому та сталому повоєнному відновленню громад, з урахуванням сучасних реалій і викликів, характерних для України.

2. Визначити ключові чинники, що впливають на стійкість громад у процесі повоєнного відновлення, зокрема соціальні, екологічні, інституційні та просторові аспекти.

3. Дослідити основні підходи до формування стійкості громад, включно з концепцією *resilience*,

¹ Designing a climate resilience classification framework: To facilitate investment in climate resilience through capital markets. United Nations Office for Disaster Risk Reduction, 2023.

² Building back better in post-disaster recovery. *Global Facility for Disaster Reduction and Recovery, World Bank, 2017*

³ It is time to build forward together. *United Nations, 2021.*

⁴ Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council of 18 June 2020 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment, and amending Regulation (EU) 2019/2088. *European Union, 2020.* URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2020/852/oj>

принципами building back better та building forward better, а також інтеграцією ESG-компонентів.

4. Обґрунтувати практичні рекомендації щодо підвищення ефективності та узгодженості процесів повоєнного відновлення громад, зокрема шляхом застосування принципів сталого розвитку, цифрових інструментів і механізмів залучення сталого фінансування.

Результати. У результаті проведеного дослідження було проаналізовано 32 національні та міжнародні плани і стратегічні документи, спрямовані на повоєнне відновлення України та її територіальних громад. До вибірки увійшли документи, підготовлені органами державної влади, міжнародними організаціями, фінансовими інституціями розвитку, аналітичними центрами та експертними групами,

що дозволило забезпечити репрезентативність аналізу та охопити різні підходи до відновлення.

Аналіз показав, що сучасні підходи до повоєнного відновлення громад дедалі більше зміщуються від вузького фокусу на фізичну відбудову до комплексного бачення відновлення як довгострокового процесу трансформації, спрямованого на підвищення стійкості та забезпечення сталого розвитку. У більшості проаналізованих документів відновлення розглядається як поєднання інфраструктурних, соціальних, екологічних та інституційних заходів, що відповідає концепції стійкості (resilience) та сучасним підходам до територіального розвитку. Узагальнена логіка формування стійкості громад у процесі повоєнного відновлення відображена на рис. 1.

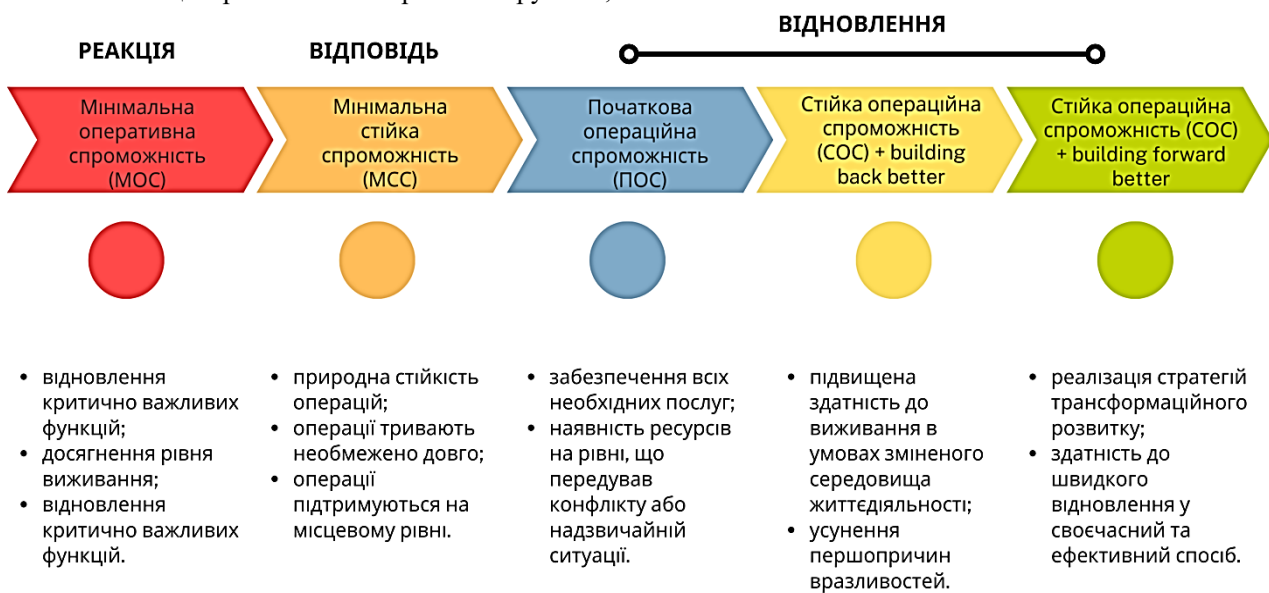

Рис. 1. Рівні результатів відновлення та стійкості громад

Джерело: адаптовано авторами за [3, Building back better in post-disaster recovery. Global Facility for Disaster Reduction and Recovery, World Bank, 2017; Designing a climate resilience classification framework: To facilitate investment in climate resilience through capital markets. United Nations Office for Disaster Risk Reduction, 2023]

Структурний аналіз засвідчив, що проаналізовані плани мають подібну логіку побудови та, як правило, включають такі основні блоки: оцінку збитків і потреб, визначення стратегічних пріоритетів відновлення, перелік секторних заходів, фінансові механізми реалізації та інституційні аспекти управління. Водночас глибина опрацювання окремих компонентів суттєво відрізняється. Зокрема, понад 80% планів детально опрацьовують питання відбудови та підвищення стійкості критичної інфраструктури, тоді як соціальні аспекти – житло, зайнятість, інтеграція внутрішньо переміщених осіб і ветеранів – системно представлені приблизно у 60% документів. Екологічні компоненти, включно з відновленням екосистем, управлінням відходами та елементами циркулярної економіки, комплексно інтегровані менш ніж у 40% проаналізованих планів, що свід-

чить про збереження інфраструктурного перекосу у підходах до відновлення.

З позиції концептуального підходу встановлено, що близько 65% проаналізованих планів орієнтовані на логіку building back better, зосереджену на зменшенні вразливостей і відновленні функціональності після руйнувань. Водночас приблизно 22% документів прямо або опосередковано використовують підхід building forward better, розглядаючи повоєнне відновлення як можливість для глибших соціально-економічних та екологічних трансформацій. Порівняльна характеристика цих підходів наведена в табл. 1. Решта планів обмежуються заходами з відновлення мінімальної або початкової функціональної спроможності громад без чітко вираженого трансформаційного компонента.

Таблиця 1. Ключові характеристики підходів Building Back Better та Building Forward Better

Критерій	Building Back Better (BBB)	Building Forward Better (BFB)
Основна мета	Зменшення вразливостей після руйнувань	Управління майбутніми ризиками
Фокус	Відновлення та стабілізація	Трансформація та адаптація
Часовий горизонт	Середньостроковий	Довгостроковий
Характер змін	Поступові	Структурні
Роль інновацій	Допоміжна	Центральна
Очікуваний результат	Підвищення стійкості	Сталий розвиток

Джерело: адаптовано авторами за [Building back better in post-disaster recovery. Global Facility for Disaster Reduction and Recovery, World Bank, 2017; It is time to build forward together. United Nations, 2021]

Подальший аналіз показав, що повосенне відновлення громад може бути спрямоване на досягнення різних рівнів функціональної спроможності – від базового відновлення ключових послуг до формування стійкої операційної спроможності, здатної забезпечувати адаптацію до майбутніх соціальних, економічних та екологічних викликів. Такий підхід дозволяє оцінювати ефективність відновлення не лише з точки зору кількості відбудованих об’єктів, а й за здатністю громад функціонувати та розвиватися в довгостроковій перспективі, що відображено на рис. 2.

Рис. 2. Основні характеристики планів повосенного відновлення на місцевому рівні

Джерело: побудовано авторами

Окрему увагу приділено оцінці узгодженості планів повоєнного відновлення з Таксономією ЄС для сталих видів діяльності. Аналіз показав, що цілі, пов'язані з пом'якшенням змін клімату, присутні у більшості документів, тоді як принцип Do No Significant Harm та напрями, пов'язані з циркулярною економікою і відновленням біорізноманіття, залишаються недостатньо врахованими. Лише три з 32 проаналізованих планів демонструють комплексне охоплення екологічних цілей Таксономії ЄС, що вказує на значний потенціал для підвищення якості стратегічного планування повоєнного відновлення та його узгодження з європейськими стандартами сталого розвитку.

Узагальнюючи, результати дослідження свідчать про поступовий перехід від реактивних заходів з відбудови до більш комплексних підходів, орієнтованих на формування стійких громад. Водночас збереження фрагментованості відновлювальних ініціатив і недостатня інтеграція соціальних та екологічних компонентів обмежують трансформаційний потенціал повоєнного відновлення, що потребує подальшого вдосконалення методологічних і практичних підходів.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що стійке та стале повоєнне відновлення громад є складним багатовимірним процесом, який виходить за межі фізичної відбудови зруйнованої інфраструктури та потребує системного підходу, орієнтованого на довгострокову трансформацію територій. Аналіз сучасних наукових досліджень і стратегічних документів показав, що ефектне відновлення громад має ґрунтуватися на концепції стійкості (resilience) та принципах building back better і building forward better, які дозволяють не лише зменшувати вразливості, а й підвищувати

здатність громад адаптуватися до майбутніх соціальних, економічних та екологічних ризиків.

Визначено, що ключовими викликами повоєнного відновлення громад є масштабні руйнування критичної інфраструктури, демографічні зміни, зростання соціальної нерівності, деградація довкілля, інституційні обмеження та фрагментованість відновлювальних ініціатив. За таких умов особливого значення набуває інтеграція екологічних, соціальних та управлінських (ESG) аспектів у процеси планування і реалізації відновлення, що забезпечує узгодженість короткострокових заходів з довгостроковими цілями сталого розвитку.

Дослідження показало, що застосування європейських підходів до сталого відновлення, зокрема Таксономії ЄС та принципу Do No Significant Harm, створює методологічне підґрунтя для відбору та реалізації відновлювальних проєктів, здатних поєднувати підвищення стійкості громад із мінімізацією негативного впливу на довкілля. Важливу роль у цьому процесі відіграють цифрові інструменти, інноваційні технології та механізми прозорого управління, які сприяють підвищенню ефективності, підзвітності та інклюзивності повоєнного відновлення на місцевому рівні.

Запропоновані у статті підходи та рекомендації можуть бути використані органами місцевого самоврядування, органами державної влади, міжнародними партнерами та іншими стейкхолдерами при розробці та впровадженні стратегій повоєнного відновлення громад. Подальші наукові дослідження доцільно зосередити на питаннях практичної імплементації принципів стійкості та сталого розвитку на рівні громад, узгодження багаторівневих програм відновлення, а також оцінювання довгострокових соціально-економічних і екологічних ефектів реалізованих відновлювальних заходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Briguglio L., Cordina G., Farrugia N., Vella S. Economic vulnerability and resilience: Concepts and measurements. *Oxford Development Studies*, 2009. Vol. 37 (3). P. 229–247. <https://doi.org/10.1080/13600810903089893>
2. Issue paper on shared resilience solutions for pandemic risks. *European Insurance and Occupational Pensions Authority*, 2020. URL: https://www.eiopa.europa.eu/document/download/673a7906-c233-4bd4-8947-0c35c6c62443_en?filename=Issues%20Paper%20on%20shared%20resilience%20solutions%20for%20pandemic%20risk.pdf
3. Hay A. H., Karney B., Martyn N. Reconstructing infrastructure for resilient essential services during and following protracted conflict: A conceptual framework. *International Review of the Red Cross*. 2019. Vol. 101 (912). P. 1001–1029. <https://doi.org/10.1017/S1816383120000053>
4. International Climate Initiative. Building forward better: Risk governance. *Federal Ministry for Economic Affairs and Energy*, 2020. URL: <https://www.bundeswirtschaftsministerium.de/Redaktion/EN/Dossier/international-climate-policy.html>
5. Thriving: Making cities green, resilient, and inclusive in a changing climate / Mukim M., Roberts M. (Eds.). *World Bank*, 2023. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1935-3>
6. Developing sustainable finance definitions and taxonomies. OECD Publishing, 2020. <https://doi.org/10.1787/134a2dbe-en>

Надійшла до редакції 20.01.2026

Прийнята до друку 24.02.2026

Опублікована 20.03.2026

REFERENCES

1. Briguglio, L., Cordina, G., Farrugia, N., & Vella, S. (2009). Economic vulnerability and resilience: Concepts and measurements. *Oxford Development Studies*, 37(3), 229–247. <https://doi.org/10.1080/13600810903089893>
2. Issue paper on shared resilience solutions for pandemic risks. *European Insurance and Occupational Pensions Authority*, 2020. https://www.eiopa.europa.eu/document/download/673a7906-c233-4bd4-8947-0c35c6c62443_en?filename=Issues%20Paper%20on%20shared%20resilience%20solutions%20for%20pandemic%20risk.pdf

3. Hay, A. H., Karney, B., & Martyn, N. (2019). Reconstructing infrastructure for resilient essential services during and following protracted conflict: A conceptual framework. *International Review of the Red Cross*, 101(912), 1001–1029. <https://doi.org/10.1017/S1816383120000053>

4. International Climate Initiative. Building forward better: Risk governance. *Federal Ministry for Economic Affairs and Energy*, 2020. <https://www.bundeswirtschaftsministerium.de/Redaktion/EN/Dossier/international-climate-policy.html>

5. Mukim, M., & Roberts, M. (Eds.). (2023). Thriving: Making cities green, resilient, and inclusive in a changing climate. *World Bank*. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1935-3>

6. OECD. (2020). Developing sustainable finance definitions and taxonomies. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/134a2dbe-en>

Received: 20.01.2026

Accepted: 24.02.2026

Published: 20.03.2026

Сущенко О. М., Куліш Г. І. Стале та стійке повоєнне відновлення на місцевому рівні

У статті досліджено підходи до стійкого та сталого повоєнного відновлення громад в умовах масштабних соціальних, економічних та екологічних втрат. Теоретичною основою дослідження є концепція стійкості (resilience), а також підходи building back better і building forward better, які розглядають відновлення як можливість не лише відтворення втрачених функцій, а й трансформаційного розвитку територій. Основну увагу зосереджено на відновленні громад як комплексних соціально-економічних систем, здатних протистояти майбутнім ризикам і забезпечувати довгостроковий розвиток на засадах сталості.

На основі аналізу національних і міжнародних планів відновлення України визначено, що переважна більшість ініціатив орієнтована на формування стійкої операційної спроможності громад через інтеграцію екологічних, соціальних та управлінських (ESG) компонентів. Виявлено, що фрагментованість відновлювальних заходів знижує їхню ефективність та обумовлює потребу у створенні цілісної рамки сталого відновлення, узгодженої з принципами сталого розвитку, європейськими стандартами та Таксономією ЄС, зокрема принципом Do No Significant Harm.

Обґрунтовано роль цифровізації, сталих технологій, інноваційних фінансових інструментів і багаторівневої взаємодії стейкхолдерів у підвищенні стійкості громад. Практичні результати дослідження можуть бути використані при розробці стратегій повоєнного відновлення громад, програм територіального розвитку та механізмів залучення сталого фінансування.

Ключові слова: стійке відновлення, сталий розвиток, повоєнне відновлення, громади, стійкість (resilience), building back better, building forward better, ESG, стійка та стала відбудова, цифровізація.

Sushchenko O., Kulish H. Sustainable and resilient post-war recovery on the local level

The article explores contemporary approaches to sustainable and resilient post-war recovery of communities in the context of large-scale social, economic, and environmental destruction caused by armed conflict. The study conceptualizes recovery not merely as the reconstruction of damaged infrastructure, but as a long-term transformation process aimed at enhancing the resilience of communities to future shocks and ensuring sustainable development. Particular attention is paid to the integration of environmental, social, and governance (ESG) dimensions, as well as to the application of the building back better and building forward better principles in post-war recovery strategies.

Based on the analysis of international frameworks, recovery plans, and recent academic literature, the paper identifies key factors influencing community resilience, including infrastructure damage, demographic shifts, environmental degradation, institutional capacity, digitalization, and access to sustainable finance. The study highlights the importance of coordinated, multi-level recovery approaches that address fragmentation of initiatives and align local recovery efforts with national and European sustainability standards, including the EU Taxonomy and the Do No Significant Harm principle.

Special emphasis is placed on the role of digital solutions, sustainable technologies, and inclusive governance mechanisms in improving transparency, efficiency, and long-term viability of recovery processes at the community level. The practical recommendations proposed in the article may support policymakers, local authorities, and development partners in designing and implementing coherent strategies for sustainable and resilient post-war recovery of communities. The findings of the study can be used in further academic research and applied practice related to post-conflict recovery and territorial development.

Keywords: sustainable recovery, resilient communities, post-war recovery, resilience, sustainable development, building back better, building forward better, ESG, digitalization, territorial development.